

Rozwój sieciowy na pograniczu polsko-czeskim — euroregionalny produkt turystyczny

Natalia Krawczyszyn

Uniwersytet Ekonomiczny we Wrocławiu

Streszczenie

Artykuł zawiera charakterystykę uwarunkowań rozwoju turystyki pogranicza polsko-czeskiego oraz analizę dotychczas zrealizowanych w euroregionach Glacensis i Pradziad projektów transgranicznych pod kątem ich wpływu na rozwój turystyki na badanym obszarze. Jednocześnie przedstawiono studia przypadków funkcjonowania sieci turystycznych w Europie i na świecie, które mogą stać się przykładem i inspiracją dla tworzonego produktu turystycznego pogranicza polsko-czeskiego. Celem artykułu jest próba odpowiedzi na pytanie czy euroregiony Pradziad i Glacensis na pograniczu polsko-czeskim mogą stać się spójnym megaregionem turystycznym, oferującym ujednolicony produkt sieciowy.

Wprowadzenie

Euroregiony Glacensis i Pradziad, położone na polsko-czeskim pograniczu, stanowią jednostki podobne pod wieloma względami. Jako regiony posiadające sprzyjające uwarunkowania rozwoju turystyki, w dużym stopniu na turystyce opierają swój rozwój i współpracę transgraniczną. Jednocześnie oba ww. euroregiony mają charakter dwustronny oraz ponad 15-letni staż funkcjonowania, co pozwoliło wypracować w ich ramach efektywne metody realizacji wspólnych przedsięwzięć. Z uwagi na ten fakt, na obszarze badanym liczba projektów tworzących nowe transgraniczne produkty turystyczne, realizowanych przy współdziałaniu polskich i czeskich partnerów jest szczególnie duża. Analiza projektów dofinansowanych od pierwszych lat istnienia transgranicznych programów wsparcia do roku 2011, pozwala nie tylko odpowiedzieć na pytanie jakie kierunki obrano dla tej kooperacji, ale także rozpoznać jej cele. Wypracowana przez polsko-czeskie partnerstwa podczas realizacji projektów swoista koncepcja rozwoju pogranicza to próba nakreślenia wizji transgranicznego, euroregionalnego produktu turystycznego. Aktualne trendy na rynku turystycznym wymuszają tworzenie coraz bardziej zaawansowanych form współpracy. Jedną z nich jest *networking*, czyli tworzenie sieci kooperacyjnych. W sektorze turystycznym, w którym działają głównie mikro- i małe przedsiębiorstwa, korzyści z działania w sieci współpracy są ogromne (Breda i inni 2006, s. 67). Efektem rozwijania powiązań kooperacyjnych między podmiotami rynkowymi są unikatowe, pakietowe produkty turystyczne, oparte o rozproszoną strukturę elementów (atrakcji, obiektów, etc.), które mimo braku koncentracji przestrzennej, występują pod wspólną marką.¹ Nierzadko tego typu produkty mają charakter ponadregionalny, a nawet międzynarodowy (ponadgraniczny). Turystyczne transgraniczne produkty sieciowe to specyficzna forma współpracy międzynarodowej, którą podejmuje wiele krajów w Europie i na świecie. Na kontynencie europejskim jest jednym z przejawów dążenia do realizacji idei integracji społecznej, ekonomicznej i przestrzennej w ramach Unii Europejskiej.² Projekty turystyczne realizowane w euroregionach Glacensis i Pradziad ze środków europejskich programów wsparcia współpracy transgranicznej, doskonale wpisują się w idee tworzenia transgranicznych produktów sieciowych, tworząc jednocześnie podwaliny euroregionalnego produktu turystycznego pogranicza polsko-czeskiego. Celem artykułu jest próba odpo-

1. Por. hasło 'Sieciowy produkt turystyczny' na stronie Polskiej Organizacji Turystycznej, [dostęp 2012.06.06], [@:] <http://www.pot.gov.pl/slownik/sieciowy-produkt-turystyczny/>.

2. Tamże.

wiedzi na pytanie czy euroregiony Pradziad i Glacensis na pograniczu polsko-czeskim mogą stać się spójnym megaregionem turystycznym, oferującym ujednolicony produkt sieciowy.

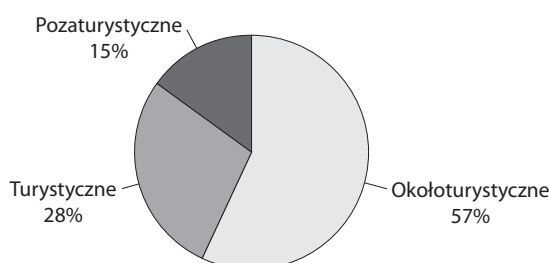
1. Euroregiony na pograniczu polsko-czeskim — specyfika

Oprócz euroregionów Glacensis i Pradziad, na pograniczu polsko-czeskim istnieją cztery euroregiony, spośród których dwa mają charakter trójstronny: Euroregion Nysa i Euroregion Beskidy, a dwa kolejne dwustronny: Euroregion Śląsk Cieszyński i Euroregion Silesia. Glacensis i Pradziad zajmują wśród nich środkowe miejsce pod względem długości funkcjonowania. Euroregion Glacensis został utworzony w 1996 r., a Euroregion Pradziad w 1997 r. Odpowiednio przez 16 i 15 lat funkcjonowania oba euroregiony zdołały nie tylko znacznie rozbudować zakres współpracy polsko-czeskiej na pograniczu, ale także zrealizować szereg projektów, które wpłynęły na wielowymiarowy rozwój tego obszaru. Do głównych celów współpracy euroregionów Glacensis i Pradziad, według statutów euroregionów, należą m.in.: rozwój turystyki w obszarze przygranicznym, wspieranie rozwoju regionalnego, usprawnianie ruchu granicznego, ochrona i poprawa stanu środowiska oraz wymiana kulturalna i opieka nad wspólnym dziedzictwem kulturowym (Borys 1999, s. 62–63). Wszystkie wymienione cele, bezpośrednio lub pośrednio wiążą się z rozwojem turystyki, także poprzez wpływanie na wzrost atrakcyjności turystycznej polsko-czeskiego pogranicza. Cele te są pochodną uwarunkowań rozwojowych obu euroregionów, wskazujących na ich szczególną przydatność dla rozwoju ruchu turystycznego. Euroregion Glacensis swym zasięgiem terytorialnym obejmuje krajobrazy górskie i podgórskie, o bogatych zasobach wód mineralnych i licznych obiektach kultury materialnej. Po stronie czeskiej euroregionu, oprócz podobnie ukształtowanego środowiska geograficznego, zauważa się dobre zagospodarowanie turystyczne, ale także większe niż po stronie polskiej znaczenie przemysłu dla lokalnej gospodarki. W rejonach górskich, podstawą gospodarki po obu stronach granicy jest obsługa ruchu turystycznego (Panasiewicz 1999, s. 182–189). Euroregion Pradziad również charakteryzuje się bogactwem walorów naturalnych, licznymi i atrakcyjnymi zasobami kultury materialnej oraz dobrze rozwiniętą siecią połączeń komunikacyjnych, a po stronie czeskiej malowniczymi pasmami góorskimi (Góry Opawskie i Jesioniki) i małymi kurortami uzdrowiskowymi (Panasiewicz 1999, s. 203–204). Gminy należące do euroregionów Glacensis i Pradziad właśnie te wyróżniki starają się przekuć w źródło przewagi na rynku turystycznym. Aktualnie panujące trendy, stale zwiększające się znaczenie turystyki dla gospodarek wielu krajów, powodują wzmożoną konkurencję w tej dziedzinie. Rywalizują państwa, regiony turystyczne, ośrodki turystyczne, poszczególne atrakcje i obiekty oraz usługodawcy. Katalizatorem rozwoju turystycznego regionów są działania podejmowane przez samorządy na szczeblu lokalnym i regionalnym. Rywalizacja między jednostkami samorządowymi, zarówno o turystów, jak i inwestorów, dotacje rządowe czy fundusze zewnętrzne, w ciągu ostatnich lat nabrała znamion rywalizacji rynkowej o poziom rozwoju lokalnego, a tym samym jakość życia mieszkańców (Krawczyszyn 2011, s. 222). To właśnie samorządy realizują znakomitą większość projektów transgranicznych ze środków funduszy pomocowych Unii Europejskiej. Jednocześnie zapewniają sobie decydujący głos w kwestii kształtowania produktu turystycznego pogranicza. Tu pojawia się pytanie o adekwatność wizji rozwoju samorządów i jej spójność z celami przedsiębiorców, mieszkańców pogranicza i turystów. Zjawisko jest jednak trudno mierzalne i wymaga odrębnego opracowania. Na potrzeby rozważań o aktualnym stanie produktu turystycznego pogranicza polsko-czeskiego, przeanalizowane zostały zatem zrealizowane bądź będące w trakcie realizacji projekty, które zaistniały w przestrzeni transgranicznej i nadały nową jakość produktowi turystycznemu tego obszaru.

2. Współpraca polsko-czeska w latach 1999–2011 i jej efekty

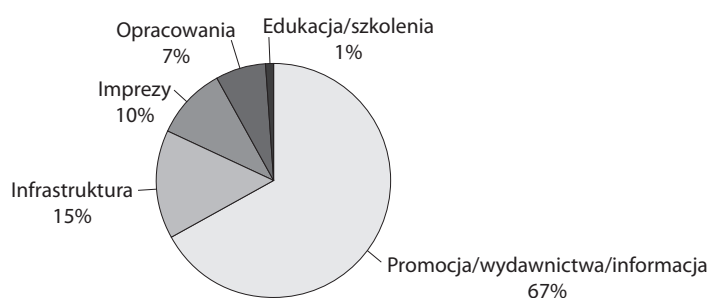
Przykładów realizacji projektów turystycznych o charakterze transgranicznym w obu badanych euroregionach jest bardzo wiele. W celu identyfikacji obszarów tematycznych, na które wpłynęła ich realizacja, dokonano analizy założeń projektowych i zakładanych efektów. Ze względu na fakt, że zakres tematyczny zrealizowanych projektów był bardzo szeroki, projekty sklasyfikowano według własnych kryteriów. Rozróżnienie stosowane przez instytucje pośredniczące w przepływie

środków pomocowych, okazało się zbyt ogólne. Dzięki bardziej szczegółowej klasyfikacji, możliwe było wyodrębnienie kategorii szczególnie interesujących z punktu widzenia rozwoju turystyki w badanych euroregionach. Realizacja projektów transgranicznych ze środków pomocowych UE rozpoczęła się od niewielkich projektów dofinansowanych z rezerw Funduszu Małych Projektów Programu Polska-Niemcy-Czechy (1996 r.). Środki wykorzystano na potrzeby sprawdzenia możliwości realizacji projektów pomocowych w przyszłości. Pierwszym programem współpracy, z którego euroregiony Glacensis i Pradziad korzystały w pełnym wymiarze przed akcesją do UE był Program Phare i utworzony w jego ramach Program Współpracy Przygranicznej — Phare CBC. Program ten zakładał wsparcie współpracy o charakterze transgranicznym pomiędzy krajami Europy Środkowo-Wschodniej a ich sąsiadami — krajami członkowskimi Unii Europejskiej. Środki z tego programu przeznaczone były (wg wytycznych Komisji Europejskiej) na tworzenie więzi i kontaktów międzyludzkich o transgranicznym charakterze. Z programu dofinansowano wiele przedsięwzięć szkoleniowych, dotyczących wymiany kulturalnej, organizacji seminariów, spotkań, warsztatów, rozwoju turystyki i innych (*Euroregiony...* 2007, s. 31). Kolejnym programem pomocowym wspierającym współpracę transgraniczną, międzynarodową i międzyregionalną był Interreg — największa inicjatywa UE podjęta dotychczas w tym zakresie na rzecz państw członkowskich. W jego ramach uruchomiono aż trzy edycje. Z Interreg III (okres programowania 2004–2006) skorzystała również Polska, jako nowy kraj członkowski. Projekty zrealizowane w komponencie A (współpraca transgraniczna) przyniosły Polsce ponad 177 mln euro środków wspierających różnorodne inicjatywy (*Euroregiony...* 2007, s. 38–40). Rok 2007 przyniósł utworzenie odrębnego celu polityki spójności UE pn. Europejska Współpraca Terytorialna. Na pograniczu polsko-czeskim uruchomiono Program Operacyjny Współpracy Transgranicznej Republika Czeska – Rzeczpospolita Polska, którego pierwszy okres programowania objął lata 2007–2013. Podczas działalności euroregionów Glacensis i Pradziad przeprowadzone zostały nabory wniosków ze wskazanych programów w kolejnych latach: Phare CBC (1999–2003), Interreg III A (2004–2006) oraz EWT (2008–2011). Projekty dofinansowane w ramach Phare CBC, Interreg IIIA i EWT w euroregionach Glacensis i Pradziad przedstawiają rysunki 1, 2 i 3.

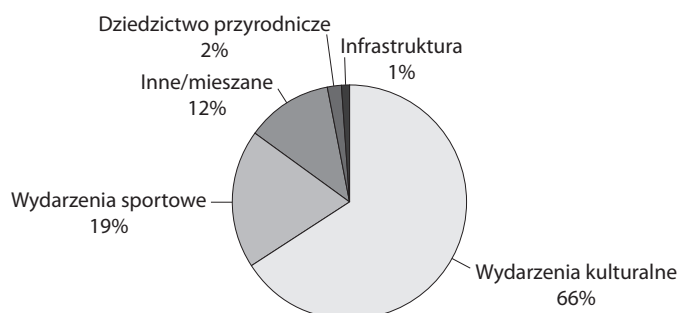
Rys. 1. Projekty dofinansowane w ramach Phare CBC, Interreg IIIA i EWT w euroregionach Glacensis i Pradziad (według podstawowego podziału tematycznego)

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych z biur Euroregionu Glacensis i Euroregionu Pradziad oraz stron internetowych www.euroregion-glacensis.ng.pl, www.europradziad.pl

Rys. 2. Projekty turystyczne dofinansowane w euroregionach Glacensis i Pradziad w latach 1999–2011 (według tematyki)

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych z biur Euroregionu Glacensis i Euroregionu Pradziad oraz stron internetowych www.euroregion-glacensis.ng.pl, www.europradziad.pl

Rys. 3. Projekty okołoturystyczne dofinansowane w euroregionach Glacensis i Pradziad w latach 1999–2011 (według tematyki)

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych z biur Euroregionu Glacensis i Euroregionu Pradziad oraz stron internetowych www.euroregion-glacensis.ng.pl, www.europradziad.pl

Najliczniejszą grupę, w obu euroregionach indywidualnie oraz w łącznej klasyfikacji stanowiły projekty okołoturystyczne. Niemal jedna trzecia wszystkich projektów przewidywała działania bezpośrednio związane z rozwojem turystyki. Uszczegółowiona analiza tematyczna projektów (rys. 2) pozwoliła zidentyfikować najpopularniejsze kierunki działań proturystycznych w badanych euroregionach. Podobnie z projektami okołoturystycznymi (rys. 3). Najliczniej spośród wszystkich badanych tematyk realizowano projekty zakładające realizację transgranicznych imprez i wydarzeń kulturalnych. Projekty, które zaliczono do grupy pozaturystycznych (15% wszystkich projektów) związane były głównie z wydawaniem publikacji informacyjnych i statystycznych.

3. Polsko-czeski euroregionalny produkt turystyczny

Analiza projektów dofinansowanych ze środków programów UE na pograniczu polsko-czeskim w euroregionach Glacensis i Pradziad, wskazuje kilka kierunków, w których zmierza rozwój turystyczny pogranicza polsko-czeskiego. Dużym zainteresowaniem cieszyły się projekty związane z promocją turystyczną miejscowości, regionów czy poszczególnych atrakcji turystycznych — wydawnictwa, strony www, prezentacje multimedialne, kampanie promocyjne po obu stronach granicy i inne. Zauważalna jest także tendencja do realizacji transgranicznych imprez turystycznych, a także kulturalnych czy sportowych (jako element przyciągający turystów) o charakterze cyklicznym. Doskonałym przykładem tego typu przedsięwzięcia jest szereg projektów z cyklu Cyklo Glacensis, które regularnie otrzymywały dofinansowanie w latach 2004–2008. Impreza Cyklo Glacensis realizowana jest corocznie w formule rajdu rowerowego inaugurującego sezon turystyki rowerowej w Euroregionie Glacensis. Ostatnia edycja odbyła się w dniach 18–19 maja 2012 r., a uczestnicy zjeżdżali do miejsca odbywania się imprezy ośmioma trasami z polskich miast i jedenastoma z czeskich miejscowości.

Spośród projektów o charakterze okołoturystycznym, reprezentowanych w zestawieniach najliczniej, dominowały:

- imprezy kulturalne, dni miast, warsztaty i wymiana dzieci i młodzieży, plenery fotograficzne oraz malarskie, konkursy związane ze sztuką etc.;
- imprezy sportowe — mistrzostwa narciarskie, skateboardingowe, zawody biegowe, olimpiady pływackie etc.;
- projekty mieszane — sportowo-kulturalne, związane z edukacją i kulturą etc.

Najmniej liczną grupę reprezentowały projekty typowo infrastrukturalne oraz środowiskowe. Należy jednak zauważyć, że w wielu projektach o charakterze promocyjnym zrealizowano również elementy modernizacji lub tworzenia nowej infrastruktury, np. wyposażenia informacji turystycznej lub stworzenia sieci transgranicznych centrów informacji.

4. Sieciowy produkt turystyczny w Europie i na świecie — case study

Regiony europejskie i pozaeuropejskie już od lat dostrzegają korzyści związane z działaniem w sieci. Przypadek portugalskiego Caramulo, położonego w środkowej części kraju regionu, którego

dominującą aktywnością gospodarczą do niedawna było rolnictwo, wskazuje na istotne możliwości wykorzystania turystyki jako narzędzia wzmacniającego lokalną gospodarkę. Caramulo, jako region o bogatych walorach środowiskowych oraz ciekawym dziedzictwie kulturowym, zostało objęte programem pn. *Regional Tourism Policy Program Anchored on Private Sector Investment* (PITER). Program stworzył innowacyjną metodologię, promującą inwestycje turystyczne i upraszczającą standardowe procedury. Celem programu było przede wszystkim powiązanie prywatnych i publicznych inwestycji w sposób umożliwiający budowę relacji pomiędzy nimi. Małe i mikroprzedsiębiorstwa są dostawcami usług turystycznych, zaś samorząd pełni rolę dostawcy niezbędną infrastrukturę. Filozofia PITER zakłada m.in. (Breda i inni 2006, s. 73–77):

- stworzenie wizji zintegrowanego rozwoju turystycznego opartej odpowiednią strategią,
- identyfikację tzw. *core projects*, czyli produktów kluczowych (wiodących), które stanowią „kotwice” i są uzupełnione przez mniejsze produkty komplementarne,
- istnienie lidera — organizacji wewnętrznej stworzonej, aby koordynować realizację założonych celów,
- implementację projektów łączących inwestycje pod kątem ich przewidywanych efektów ekonomicznych — generowania przychodów i zatrudnienia na szczeblu lokalnym i regionalnym,
- system zachęt inwestycyjnych dla pobudzenia rozbudowy istniejących produktów turystycznych oraz tworzenia nowych.

Program PITER stworzył podwaliny legalnej i efektywnej współpracy publiczno-prywatnej. W regionie Caramulo turystykę oparto na bogactwie przyrodniczym oraz kulturowym. Produktami komplementarnymi są tutaj odpowiednio agroturystyka i turystyka aktywna, a także turystyka kulinarna oraz turystyka winiarska (Breda i inni 2006, s. 77). Region dotychczas zmarginalizowany, peryferyjny w stosunku do portugalskich centrów turystycznych zyskał nowe funkcje i zbudował kompleksową sieć współpracy opartą na współpracy przedsiębiorstw, umiejętnościach i strukturach wspomagających.

Drugim bardzo ciekawym przykładem zaawansowanej sieci ekoturystycznej, która ponadto ma charakter transgraniczny, jest Kangchenjunga Complex łączący Wschodni Nepal, Indie (Darjeeling, Sikkim) i Bhutan. Obszar o dużym potencjale turystycznym, charakteryzujący się wyjątkową różnorodnością flory i fauny, postawił na wyróżniki, spośród których najważniejszymi są: gościnność, turystyka ekstremalna, eksploracja bioróżnorodności, pielgrzymowanie oraz turystyka kulturowa. W związku z faktem, że tereny graniczne, posiadające znaczne bogactwa przyrodnicze są istotnie narażone na zniszczenie, a ponadto obszar jest niestabilny politycznie zaplanowanie rozwoju turystyki na ww. terenie stało się zadaniem trudnym. Koncepcja sieci ekoturystycznej oparła się m.in. na idei tworzenia zrównoważonych korzyści z turystyki dla społeczności lokalnych i ich udziale w procesie decyzyjnym — wdrażanie tzw. turystyki „pro-poor”. Efekty współpracy sieciowej widoczne są w corocznych statystykach przyjazdu turystów — od roku 1996 do 2007 liczba turystów w badanym regionie wzrosła ponad czterokrotnie (Upadhyay i Chettri 2008). Przedstawione studia przypadków wskazują możliwości budowy regionalnej sieci turystycznej oraz sieci transgranicznej. Ze względu na fakt, że we współpracy transgranicznej istnieje szereg barier utrudniających budowanie wspólnych produktów (bariera językowa, różnice w systemie prawnym, różnice kulturowe etc.), stworzenie sieci transgranicznej jest znacznie trudniejszym zadaniem.

Podsumowanie

Polsko-czeskie pogranicze rozwija się dynamicznie i wielokierunkowo, jednak największym wspólnym mianownikiem łączącym obszary po obu stronach granicy jest turystyka. Położenie euroregionów Glacensis i Pradziad na obszarze o znacznych walorach dla turystyki kwalifikowanej, poznawczej, wypoczynkowej i zdrowotnej, predestynuje je do szczególnego zainteresowania rozwojem gospodarki turystycznej. Polskie i czeskie samorządy lokalne, stowarzyszenia i inne organizacje dostrzegły możliwości współpracy transgranicznej, co przejawia się w realizacji licznych projektów unijnych o charakterze turystycznym i okołoturystycznym. Fundusze pomocowe udostępnione za pośrednictwem programów Phare CBC, Interreg III A oraz EWT dały podmiotom wiele możliwości tworzenia relacji transgranicznych i w efekcie turystycznych sieci współpracy.

Na polsko-czeskim pograniczu, dzięki wsparciu unijnemu, zorganizowano około sześciuset transgranicznych wydarzeń kulturalnych i niemal dwieście sportowych. Zorganizowano blisko trzysta akcji promocyjnych, niejednokrotnie związanych z nowoczesnymi formami promocji (strony www, kampanie w Internecie). W wielu miejscowościach zmodernizowano i wzbogacono infrastrukturę turystyczną, utworzono nowe szlaki i ścieżki dydaktyczne. Produkt turystyczny polsko-czeskiego pogranicza to połączenie walorów przyrodniczych i atrakcji kulturowych, które dzięki odpowiedniemu, strategicznemu planowaniu mogą tworzyć spójną i efektywną ekonomicznie sieć. Pierwsze przejawy planowego działania, jak choćby budowanie wspólnych, transgranicznych kalendarzy imprez transgranicznych, realizacja bliźniaczych przedsięwzięć po obu stronach granicy czy tworzenie marek, z których korzystają jednocześnie miejscowości polskie i czeskie, są przejawem wielu możliwości współpracy. Tym samym budowanie sieciowego produktu turystycznego, podobnego do Caramulo czy azjatyckiego kompleksu Kangchenjunga staje się realną możliwością. Osiągnięcie w badanych euroregionach takiej spójności, która procentuje istotnymi korzyściami ekonomicznymi dla całych społeczności lokalnych, staje się jednym z wyzwania dla polsko-czeskiego pogranicza.

Literatura

- BORYS T. (1999): *Cele i dotychczasowy przebieg współpracy*. [w:] B. Kodeniec (red.): *Euroregiony w nowym podziale terytorialnym Polski*, Warszawa-Wrocław, Główny Urząd Statystyczny.
- Breda Z., COSTA R., COSTA C. (2006): *Do Clusters and Networks Make Small Places Beautiful? The Case of Caramulo (Portugal)*. [w:] L. Lazzeretti i C.S. Petrillo (red.): *Tourism Local Systems and Networking*, Oxford, Elsevier.
- Euroregiony na granicach Polski 2007*. (2007), Wrocław, Urząd Statystyczny we Wrocławiu.
- KRAWCZYSZYN N. (2011): *Możliwości realizacji turystycznych produktów sieciowych na szczeblu lokalnym*. [w:] A. Łuczyszyn (red.): *Możliwości finansowania rozwoju jednostek samorządu terytorialnego w Polsce*. „Zeszyty Naukowe WSZiF we Wrocławiu”, nr 31, Wrocław, Wyższa Szkoła Zarządzania i Finansów.
- PANASIEWICZ Z. (1999): *Euroregiony na granicach Polski*. [w:] B. Kodeniec (red.): *Euroregiony w nowym podziale terytorialnym Polski*, Warszawa-Wrocław, Główny Urząd Statystyczny.
- UPADHYAY B., CHETTRI N. (2008): *Transboundary Eco-Tourism in Kangchenjunga Complex: A Case of Darjeeling, Sikkim and Bhutan*. Kathmandu, Nepal, International Centre for Integrated Mountain Development, [dostęp: 2012.06.06], [a:] <http://www.icimod.org/resource/4173>.